

LEVEN IN DIENST VAN DE HEILAND

PETER
MARTIN
LEGÊNE

*als zendeling
en schrijver
(1885-1954)*

BENOÎT
VERSTRAETE-HANSEN

Leven in dienst van de Heiland

Leven in dienst van de Heiland

Peter Martin Legêne als zendeling
en schrijver (1885-1954)

Benoît Verstraete-Hansen

Hilversum
Verloren
2023

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door financiële steun van de Brødreminighedens Danske Mission (BDM), het Zeister Zendingsgenootschap (ZZg), het Hendrik Mullerfonds en de J.E. Jurriaanse Stichting.

Kenneth en Daniëlle (†) Boumann-Maes hebben de aankoop van de archieffoto's gesubsidieerd

BRØDREMIGHEDENS DANSKE MISSION

J.E. Jurriaanse Stichting

Deze publicatie is een bewerking van mijn op 18 februari 2022 in Amsterdam verdedigd proefschrift *Leven in dienst van de Heiland. Peter Martin Legêne als zendeling en schrijver*. Uitgeverij Verloren dank ik voor de gelegenheid dit proefschrift in boekvorm te publiceren.

Afbeeldingen op het omslag: *Voorzijde*, Peter Martin Legêne met een kind op de arm. (1913-1914). Collectie Wereldmuseum Coll.nr. TM-60048472. Maker onbekend; *Achterzijde*, Peter Martin Legêne en Anna Gerarda van Zanten, laatste foto samen aan boord bij het afscheid van Suriname op 25 juni 1954. Foto: Anneke Vernooij-de Leeuw; Achtergrond, Anna Gerarda van Zanten geeft les aan Hindoestaanse meisjes in het kindertehuis Sukh Dhaam. Foto: Buku Bibliotheca Suriname (zie afb. 9, p. 220).

ISBN 9789464550689

© 2023 Benoît Verstraete-Hansen
Uitgeverij Verloren
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

Opmaak en omslagontwerp: Rombus/Patricia Harsevoort, Hilversum
No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoud

Voorwoord	9
Inleiding	14
Biografie als genre	14
Legênes zendingsoeuvre	18
Stand van onderzoek	20
Koloniaal-ideologische strekking in Legênes zendingsoeuvre	25
Onderzoeksvragen	27
Desiderata	27

Deel I Peter Martin Legênes biografie

1 Jeugdjaren (1885-1909)	31
1.1 Bromme	31
1.2 Haslev	32
1.3 Recapitulatie	37
2 Leven als kandidaat-zendingeling (1909-1914)	38
2.1 Niesky	38
2.2 Amsterdam	45
2.3 Brits-Indië	49
2.4 Propagandareis in Denemarken	52
2.5 Echtbaar Legêne-Van Zanten vertrekt naar Suriname	54
2.6 Recapitulatie	54
3 Het echtpaar Legêne-Van Zanten in Suriname (1914-1930)	55
3.1 Suriname tussen 1873 en 1919	55
3.2 Aankomst van het echtpaar	59
3.3 De Hindoestaanse zendingspost	61
3.4 Het kindertehuis Sukh Dhaam	68
3.5 Vertrek van het kindertehuis	73
3.6 Terug in het kindertehuis	75
3.7 Tienjarig jubileum	75
3.8 Definitief vertrek	77
3.9 Recapitulatie	78

4 Peter Martin Legêne in Zeist (1930-1954)	79
4.1 Sukh Dhaam tussen 1930 en 1955	79
4.2 Gevolgen van de sociale differentiatie van de Hindoestanen	81
4.3 Tweede Wereldoorlog	83
4.4 Suriname na de Tweede Wereldoorlog	89
4.5 Misverstanden tussen het Broederplein en Nansensgade	90
4.6 Tot slot: activiteiten in Nederland	101
4.7 Einde	102
4.8 Recapitulatie	104

Deel II Peter Martin Legênes zendingsoeuvre

5 Zendings- of evangelisatieliteratuur	107
5.1 Genre	107
5.2 Zendingsoeuvre	109
5.3 Uitgevers	112
5.4 Recapitulatie	114
6 Recensies en signalementen verschenen tussen 1931 en 1941	115
6.1 Inleiding	115
6.2 Periodieken	116
6.3 Recensenten	122
6.4 Inhoudelijke analyse	122
6.5 Recapitulatie	132

Deel III Morfologie van het zendingsverhaal

7 Methodologie	137
8 Lijst van evangelisch-narratologische functies	139
9 Toetsing van de evangelisch-narratologische functies	142
9.1 P.M. Legêne	142
9.2 H.M. Bielke	152
9.3 Alfons Walschap	156
10 Recapitulatie	159

Deel IV Zending literatuur als koloniaal instrumentarium

11	Inleiding	163
12	Westers kolonialisme: culturele en economische hegemonie	165
13	Het koloniale gedachtengoed in Legênes geschriften	169
14	Gaat dan henen, onderwijst alle volken	173
15	Hindoestanen: migranten met of zonder <i>agency</i> ?	177
16	Peter Martin Legêne: een onvoorwaardelijke diplomaat des Heilands	183
17	Wat bracht de zending nu uiteindelijk op?	186
18	Recapitulatie	188

Deel V Recapitulatie en conclusies

19	Verkenners: de eerste Hindoestaanse medewerkers	191
20	Pioniers: drie Europese zendelingen	193
21	Wat is zending literatuur?	195
22	Morfologie van het zending verhaal	199
23	Imperialistisch-westers koloniaal gedachtengoed	201

Bijlagen

1	Het geslacht Legêne	207
2	Het oeuvre van Peter Martin Legêne in vertaling	209

Fotokatern

	Samenvatting	225
	Summary	227
	Resumé	230
	Geraadpleegde bronnen	232
	Register	255
	Curriculum vitae	262

Voorwoord

Graaf von Zinzendorf, de stichter van de protestantse Evangelische Broedergemeente (EBG) in Herrnhut (Saksen), bracht een bezoek aan Kopenhagen naar aanleiding van de kroning van Christiaan VI in 1731. Daar ontmoette hij de gedoopte ‘Kammer-Mohr’ Anton Ulrich die de graaf op zijn terugreis naar Herrnhut vergezelde. Anton beschreef op een pakkende manier het lichamelijk en geestelijk lijden van de slaven op het Deens West-Indische eiland St. Thomas.

Von Zinzendorf, die enkele jaren vroeger besloten had dat zijn kerk onder de ‘heidenen’ zou gaan werken, vond in dit gesprek de aanleiding tot de eerste uitzending van zendelingen. In augustus 1732 werden twee broeders naar St. Thomas uitgezonden. Tussen 1732 en 1760, het sterfjaar van de graaf, waren er al 312 zendelingen, mannen en vrouwen, in 28 zendingengebieden werkzaam geweest.¹ Het zendingengebied ‘Gaaf dan henen, onderwijst alle volken’ werd bijgevolg *à la lettre* toegepast.²

De uit Denemarken afkomstige Peter Martin Legêne (1885-1954) werd niet naar een Deens West-Indisch eiland maar naar het Nederlands West-Indische Suriname uitgezonden. Kenmerkend voor hem was dat hij zowel een zendingeling als een vlijtig koloniaal-auteur was. Vandaar dat mijn boek hoofdzakelijk een letterkundig onderzoek is: de focus na het biografische deel ligt met andere woorden uitsluitend op Legênes zendingsoeuvr. Ik hou me bijgevolg niet bezig met kerk- of zendingsgeschiedenis in eigenlijke zin.

Wie en wat heeft er mij toe gebracht om over koloniale literatuur te schrijven? Ik herinner mij uit mijn kindertijd een kermisstandje in het centrum van Brugge waarin er tegen betaling een ‘wilde’ kon geobserveerd worden. Dat standje was misschien één van de laatste stuip trekkingen van de koloniale tentoonstellingen die soms in dieren- of pretparken overal in Europa werden gehouden.³ Sedert ik in Denemarken woon, denk ik ook vaak aan de 22 Inuit-kinderen die in 1951 door de Deense staat van hun bloedeigen familie op Groenland naar Kopenhagen werden weggehaald. Jaren later

1 Lenders 1996: 47-48.

2 C.K. Kesler, ‘Graaf von Zinzendorf in Holland’, <https://www.jstor.org> (geraadpleegd op 14-05-2021). Wier-singa 1959: 7. Rutgers 2007: 342-3. Voor meer info over de EBG in Suriname zie o.a. Steinberg 1933, Wier-singa 1959, Lenders 1996, Schalkwijk 2011 en Jabini 2018. Voor het zendingenbevel zelf zie Mattheüs: 28: 19-20, <http://www.bijbeltekeningen.nl> (geraadpleegd op 7-02-2021).

3 O.a. de koloniale tentoonstelling in Amsterdam (1883) en in Berlijn (1896) en die van Tervuren (1897), tentoonstellingen gehouden in de dierentuin van Kopenhagen (1901) en in Tivoli, een pretpark te Kopenhagen (1905) of nog die gehouden in de dierentuin van het Bois de Vincennes (Parijs, 1931).

was het de bedoeling dat ze eenmaal opnieuw op Groenland als ‘soldaten van de beschaving’ zouden kunnen fungeren.⁴

Ook voorbeelden van commerciële toe-eigening hebben mij jarenlang bezighouden. Ik denk hier speciaal aan Disney die beschuldigd werd van misbruik van de populaire Swahili woorden *hakuna matata*.⁵ Maar ik denk hier ook aan het nomadische volk Masai dat plotseling een haute couture *brand* werd,⁶ of aan de Toeregs en het Perzische vorstenhuis Kadjar wiens naam opeens voor een automodel werd gebruikt. Een voorbeeld van culturele toe-eigening is geografisch dichterbij ons te vinden: wie weet dat de in de 13e eeuw naar het Arabisch vertaalde Indische fabels *Kalila wa-Dimna* een inspiratiebron zijn geweest voor de wereldbekende Jean de La Fontaine?⁷ En zo zou de lijst van toe-eigening erg lang kunnen worden. In elk geval waren én zijn dat mijn motivaties om een studie over de koloniale literatuur te schrijven.

Dankzij de ontmoeting van meerdere mensen in de voorbije decennia is dit project beetje bij beetje gegroeid. Tijdens het academiejaar 1988-1989 studeerde ik aan de Universiteit Gent. Dankzij Dirk Coigneau, toen docent en heden emeritus-hoogleraar, heb ik de bibliofiel Kenneth Boumann en zijn echtgenote Daniëlle Maes (†) ontmoet. Hun collectie boeken en grafisch werk over ‘de West’ is wereldberoemd. We hebben meteen gesympathiseerd en deze ontmoeting was mijn Surinaamse doop.

In 1990-1991 volgde ik de interuniversitaire cursus Caraïbistiek van het KITLV te Leiden. Daar ontmoette ik voor het eerst in mijn leven docenten als Wim Rutgers, Gert Oostindie, Alex van Stipriaan en Rosemarijn Höfte. En daar hoorde ik voor het eerst namen als die van Bert Paasman en Jaap Oversteegen (†). Kortom deze cursus was mijn Caraïbische doop.

Van 1992 tot en met 1998 was ik voltijds verbonden aan de vakgroep Neerlandistiek van de Université de Lille. Dankzij de steun van de Taalunie kon de vakgroep in

- 4 De Deense Premier Mette Frederiksen schreef hun op 8-12-2020 een brief en bood haar excuses aan hen aan. Zie daarvoor: M. Frederiksen, ‘Undskyldning til de 22 grønlandske børn, som blev sendt til Danmark i 1951’, <https://www.stm.dk> (geraadpleegd op 14-05-2021). België heeft met de metiskinderen ook een *stolen generation*. Zie daarvoor: Blogie 2019. De toenmalige Belgische Premier Charles Michel bood op 4-04-2019 in naam van de Belgische federale regering zijn excuses aan (El-Kaddouri 2020). F. d’Adesky geeft een levendige en pakkende getuigenis van de segregatie van Afro-Belgische metiskinderen, zie daarvoor ‘François, métis du Congo belge arraché à sa mère’, <https://www.facebook.com/VewsRTBF> (geraadpleegd op 22-05-2021). De historica S. Heynssens, verbonden aan de Universiteit Gent, heeft het zelfs over de *ontvoering* van deze kinderen. Zie daarvoor de uitzending ‘Het lot van metiskinderen: “Mijn moeder heeft me afgezet bij de zusters, ik heb haar nooit meer teruggezien”’, <https://www.vrt.be> (geraadpleegd op 26-06-2021). Java heeft ook een *stolen generation*. Daar werden Indo-Europese metiskinderen van hun moeders gescheiden en in weeshuizen door missionarissen opgevoed. Zie daarvoor: Derksen 2021. Canada heeft zelfs een *killed generation*. Zie daarvoor o.a. S. van Poucke, ‘Opnieuw massagraf gevonden bij internaat voor inheemse kinderen in Canada: 751 anonieme graven’, <https://www.vrt.be> (geraadpleegd op 10-07-2021).
- 5 S.d., ‘Lion King: Petition calls on Disney to drop “hakuna matata” trademark’, <https://www.bbc.com/news> (geraadpleegd op 22-05-2021). Tates 2018.
- 6 S. Young, 2017, ‘Maasai people and East Africa fighting against cultural appropriation by luxury fashion labels’, <https://www.independent.co.uk> (geraadpleegd op 22-05-2021).
- 7 Y. Poncelet e.a., ‘Ce que La Fontaine doit aux Arabes’, <https://www.franceculture.fr> (geraadpleegd op 15-05-2021).

1993 het colloquium ‘L’émancipation dans la littérature néerlandophone des Caraïbes. Emancipatie in de Nederlandstalige Caraïbische literatuur’ organiseren.⁸ Alle interventies op het colloquium werden samengebracht in de gelijknamige tweetalige colloquiumbundel.⁹ De vakgroep organiseerde in samenwerking met de mediatheek van Roubaix de tentoonstelling ‘... Ces îles où l’on parle néerlandais ...’ ‘De eilanden waar men Nederlands spreekt.’ Hier werden voor het eerst enkele West-Indische koloniale bibliofiele topstukken uit de collectie Boumann-Maes tentoongesteld. En er verscheen tevens een kleine maar fijne catalogus.¹⁰ Voor mij waren beide evenementen de gelegenheid om onder anderen Astrid Roemer, Joyce Pereira, Jaap Oversteegen, Hein Eersel, Bert Paasman alsook Michiel van Kempen te ontmoeten.

In 1995, met andere woorden naar aanleiding van de 20^e verjaardag van de onafhankelijkheid van Suriname, werd een gedeelte van de verzameling Boumann-Maes in de prachtige expositiezaal van de Stedelijke Openbare Bibliotheek ‘De Biekorf’ (Brugge) tentoongesteld. De openingsplechtigheid vond plaats in aanwezigheid van Z.E. Ewald C. Leeflang, ambassadeur van de Republiek Suriname te Brussel, maar bovenal ook van de Surinaamse dichter Shrinivási (†). De prachtige catalogus van de tentoonstelling verscheen bij het Vlaams literaire kwartaalschrift *Kruispunt*.¹¹

In 1995 verscheen ook in *Kruispunt* het Surinaams-Antilliaans dubbelnummer ‘Antiyas, Aruba, Boneiru, Kòrsou, Sranan’ en in 2001 verscheen eveneens in *Kruispunt* het tweetalige Engels-Nederlandse themanummer ‘Koloniale waren’ over de Deense Antillen.¹² Alle nummers zagen het daglicht dankzij de grenzeloze inzet van John Heuzel (†), hoofdredacteur van *Kruispunt*.

Vanuit mijn betrokkenheid bij het Nederlands-Caraïbisch gebied ontstonden, toen ik eenmaal in Denemarken was gevestigd, de contouren van het schrijven van een biografie over de zendeling-schrijver P.M. Legêne. Maar ‘het schrijven over’ Legêne is één ding, de plaats ‘beleven’ waar hij heeft geleefd, is een ander ding. Doordat ik tussen 1999 en 2011 deeltijds verbonden was aan de vakgroep Neerlandistiek van de Universiteit van Kopenhagen, kreeg ik van de Taalunie in 2009 een reis- en studiebeurs naar Suriname. Ginds overzee was Kenneth Boumann mijn geweldige reisbegeleider en waren zijn zusters Vera (†) en Gerda onvergetelijke gastvrouwen. Natuurlijk bezocht ik ook het kindertehuis Sukh Dhaam, het kindertehuis dat door Legêne en zijn echtgenote Anna werd gesticht. Het verblijf op het terras aldaar met uitzicht op de Comewijnrivier bracht me zeer dicht bij de stichters van het tehuis. Kortom ik had de wil als biograaf ‘to go the literal extra mile.’¹³

8 Ik schreef in 1991 een derde cyclus-scriptie, een DEA, aan de universiteit de Lille die dezelfde titel draagt. Verstraete 1991.

9 Van de Louw e.a. 1997.

10 Van de Louw e.a. 1993.

11 Heuzel e.a. 1995. Naast deze tentoonstelling die i.s.m. de Stedelijke Musea van de stad Brugge werd georganiseerd, was er ook een lezingenreeks *Suriname van de 17e tot de 19e eeuw*. Daarnaast waren er randevenementen zoals bv. een tentoonstelling over Surinaamse jeugdliteratuur en een theatervoorstelling.

12 Verstraete 1995; Gøbel e.a. 2001.

13 Hamilton e.a. 2018: 28.

Dat mijn boek dankzij de hulp van tientallen mensen er nu ook gekomen is, spreekt voor zich. Moederziel alléén zou ik het nooit gehaald hebben. Vandaar deze dankbetuigingen.

Om te beginnen betuig ik mijn oprechte dank aan de medewerkers van Het Utrechts Archief (Anna van der Meulen, Huib Leeuwenberg, Mariette Rommers en Mieke Breij) en van het Unitätsarchiv van Herrnhut (Claudia Mai, Olaf Nippe, Rüdiger Kröger en Ursulla Hommel). In al die jaren heb ik op hun spontane medewerking en hulp kunnen rekenen.

Thea Petronella Rønby heeft verschillende Deense citaten van de eerste hoofdstukken van Deel I vertaald. Karin Wolgast Elsworth heeft Duitstalige brieven ontcijferd die in een voor mij niet te begrijpen gotisch schrift geschreven zijn. Ik betuig beide vertaalsters mijn oprechte dank voor hun taalkundige hulp en ik neem natuurlijk mogelijke vertaalfouten voor mijn rekening.

Mijn warme dank gaat uit naar Job van Melle, oud-algemeen secretaris van het Zeister Zendingsgenootschap (ZZg), en Leif Rasmussen, oud-algemeen secretaris van het Deense Luthers zendingsgenootschap *Luthersk Mission* (LM), alsook naar Legènes familieleden Susanne Søhuus en Feet (†) en Ina (†) Legêne-Vink. Dankzij hun bemiddeling werd mijn boek door mensen van vlees en bloed met interessante én levendige getuigenissen aangevuld.

Dat mijn collega-promovendi aan de Universiteit van Amsterdam, mijn zeventien *compagnons de route*, ook een centrale rol hebben gespeeld in mijn ontwikkeling, spreekt voor zich. Onder hen promoveerden Cynthia Abrahams in 2010, Jos de Roo (†) in 2014, Ellen de Vries in 2015 en tenslotte Adrienne Zuiderweg in 2017. Dat waren hoogtepunten voor onze leerstoel Nederlands-Caraïbische letteren.

Samen met hen heb ik onvergetelijke promovendiweekends doorgebracht. Deze weekends, die plaatsvonden in bijvoorbeeld Ermeton-sur-Biert in de Belgische Ardennen of in Nederland (Amsterdam, Nijmegen), werden dankzij de grenzeloze energie van onze promotor Michiel van Kempen georganiseerd. Die weekends hadden niet alleen tot doel ons jaarlijks bijeen te brengen, ze *verplichtten* ons ook een korte presentatie te geven van de vooruitgang – of soms van de stagnatie – van ons onderzoek. Tijdens die weekends vonden er vier tot vijf werkcolleges plaats die een directe band hadden met het onderwerp van één van ons. Ik herinner me bijvoorbeeld nog goed in Amsterdam een college over het Nederlands volksverhaal van Theo Meder van het Meertens Instituut als gastdocent. Een tijdje later besepte ik dat juist Theo Meders college de doorbraak mogelijk had gemaakt van mijn analyse van het zendingsverhaal.

Ook mijn oprechte dank aan diegenen die met hun kennis, kritisch oordeel, materiaal of op andere wijze dit boek hebben verrijkt: mijn schoonouders Jens Peter (†) en Inge Lise Hansen alsook Adolf en Sabitrie Salamat, Ann Vibeke Knudsen, Augusta Lachman-Oosterwolde (†) bekend als Tante Gusta,¹⁴ Carl Haarnack, Ellen de Vries, Erik Gøbel, Dorthe Hansen, Elisabeth Leijnse, Erik-Jan Stam, Farida Lydia Sovan (†),

¹⁴ Zie daarvoor: 'In Memoriam Augusta Rosalina Lachman-Oosterwolde', <https://beri.nl> (geraadpleegd op 16-07-2021). Ik heb Tante Gusta tijdens mijn reis in Suriname ontmoet.

Hans Renders, Hans van der Linde (†), Gertrud Jensen, Harold Jap-A-Joe (†), Jan Jongeneel, Jean Verstraete, Jørgen Woetmann Andersen, Jenna M. Gibbs, Magda Martinsen (†), Margriet Fokken, Moti Marhé, Niels-Erik Larsen, Ole Ravn, R.A. Hammen, Ronald Tjoe-Ny (†), Per Damsbo Andersen, Tineke Kaan en tenslotte Wies van Raalte-Venema (†).

De familieleden van mijn protagonist, Peter Martin Legêne, bedank ik in het bijzonder: Anneke Vernooij-de Leeuw, Frederik Martin Legêne (†), Frederikke Legêne, Frederike van As-de Leeuw, Herluf Martin Legêne Jensen, Maarten Legêne, Peter Legêne, Sten Martin Legêne, Susan Legêne, Tineke Legêne-Reijns (†) en Aase Margrethe Legêne Jensen.

Afsluitend nog dit. Ik heb in al die jaren ontelbare werkdagen doorgebracht bij en virtuele bezoekjes gebracht aan mijn promotor Michiel van Kempen thuis in Amsterdam. Ook de bezoekjes, al dan niet virtueel, gebracht aan mijn copromotor Bert Paasman in Putten, zijn niet te tellen. Ik kan hen hier alleen maar van harte bedanken niet alleen voor hun monnikengeduld – het eerste hoofdstuk van dit boek schreef ik in augustus 2008 – maar ook voor hun grenzeloze vriendelijkheid én hun eeuwig vertrouwen in Benoît, in mij dus. Sedert onze eerste ontmoeting in 1993 tijdens het colloquium ‘Emancipatie in de Nederlandstalige Caraïbische literatuur’ is er heel wat met mij gebeurd. Meer wil ik hier niet kwijt. De rest blijft veilig onder ons drieën.

En als laatsten wil ik mijn echtgenote, onze kinderen en mijn ouders bedanken. Mijn echtgenote Lisbeth is mijn stille kracht in mijn leven. Samen met Gustav en Albert, onze twee kinderen, vormt zij mijn *petite trinité*. Dankzij hen heb ik de voorbije decennia begrepen dat het leven ook een feest kan zijn.¹⁵

Mijn ouders, Paul (†) en Bernadette (†) Verstraete-Lamoral, hebben me, de pasgeboren baby die ik eens was, een tweede levensstart gegeven. Vandaar dat ik mijn boek aan hen opdraag.

15 Ik verwijs hier impliciet naar de woorden van pas overleden Deense dichteres Pia Juul. In: D. Madsen, ‘Pia Juul: Poesi kan have stor indflydelse på ens liv’, <https://www.finespind.dk/index.php> (geraadpleegd op 16-05-2021).

Inleiding

Biografie als genre

In *The ABC of Modern Biography* schrijven Hamilton en Renders:

Biography is the study of the real individual. It is a generic term, covering the multitude of ways in which we record individual human lives, past and present. How we seek to make sense of them: the course of their life's journeys on this earth; their development as individuals; and what 'happened to them.'¹

De biografie is bijgevolg geen fictief maar een reëel gereconstrueerd leven en daarom moet de biografie op bronnen (archiefmateriaal, egodocumenten (brieven en dergelijke), alsook interviews en levensberichten) berusten.²

In het eerste deel van mijn boek komt de levensloopbaan van Legêne, mijn protagonist, aan bod: van zijn geboorte in Denemarken (Bromme) tot en met zijn dood in Nederland (Zeist). De levensfasen zijn de volgende: zijn geboorte en jeugd en de 'inwendige' zendeling als jongvolwassen man (Denemarken), de 'uitwendige' zendeling-in-wording van de Evangelische Broedergemeente (EBG) (Duitsland,³ Nederland en voormalig Brits-Indië), en zijn uitzending naar Suriname waar hij van 1914 tot en met 1930 samen met zijn echtgenote Anna Gerarda van Zanten verbleef. In 1930 werd hij naar Zeist geroepen om er het Zeister Zendingsgenootschap (ZZg) te leiden. En de laatste fase is die van de gepensioneerde zendeling die in Zeist tijdens de nacht van zijn verjaardag plotseling stierf.

Maar mijn protagonist was niet alleen een zendeling, hij was ook een zeer productief zendingssauteur. In zijn Surinameperiode schreef hij een bibliotheek vol met artikelen voor het stichtelijk blad *Missionsvennen* [*De Zendingsvriend*],⁴ het blad van *Luthersk Mission*, het Deense Lutherse Zendingsgenootschap dat het door Legêne en zijn echtgenote gestichte kinderkuis Sukh Dhaam steunde. Als zendeling wilde hij koste wat het kost de aandacht op het kindertehuis vestigen en hij hoopte daarmee op de finan-

1 Hamilton e.a. 2018: 16. Zie ook: H. Renders, 'The biographical method', <https://www.rug.nl/research/biografie-instituut/documenten> (geraadpleegd op 26-02-2021).

2 Possing 2015: 29 en 44.

3 De juiste term is normaal gezien het Duitse Keizerrijk maar ik gebruik consequent de benaming Duitsland in mijn boek.

4 Alle Engels-, Frans- en Deenstalige woorden cursief in mijn tekst gezet. Wanneer Deense woorden en titels voor het eerst in de tekst voorkomen, heb ik ervoor gekozen om het Nederlandse equivalent net erna te plaatsen.

ciële steun van de Deense lezer.⁵ Het is pas als voorzitter-secretaris van het ZZg dat hij met groot enthousiasme boeken en boekjes begon te schrijven. Als voorzitter-secretaris wilde hij tegen elke prijs de aandacht vestigen op de gehele EBG-zending. En daarmee hoopte hij op de financiële steun van de Nederlandse protestantse lezer want de zending kostte geld, veel geld zelfs, en zonder geld was de zending een onmogelijke taak.

Birgitte Possing schrijft in *Understanding Biographies*, de Engelse vertaling van haar monografie *Ind i biografien*, dat de protagonist van een biografie een ‘a major figure’ moet zijn. Zij schrijft over deze persoon het volgende: ‘A major figure is an individual who, for better or worse, has moved something beyond their personal life, has created something new or left deep tracks, be they in the political field, structural, financial, cultural, artistic, intellectual, or in terms of values.’⁶

Possing maakt een categorisering van de ‘major figure’. Zij heeft hem – jawel, het is vaak een hem – in dertien categorieën ingedeeld. De indeling is gebaseerd op een groot aantal verschenen biografieën: de groep die het grootste aantal verschenen biografieën telt zijn de staatslieden en politici; daarna komt de groep van de intellectuelen; op de derde plaats komen de koningen en keizers, en op de vierde plaats komt de groep van zendelingen, missionarissen en religieuze leiders; op de voorlaatste plaats komt de groep van terroristen, misdadigers.⁷ En op de allerlaatste plaats komt de groep van wat Possing noemt de ‘women and men behind a major figure (including wives and husbands of all the other categories)’ – personen dus die op zichzelf niet altijd een ‘major figure’ zijn.⁸ In mijn desiderata vermeld ik trouwens ook dat er een boek over Anna, Legènes echtgenote, geschreven zou moeten worden. Want zonder haar had hij veel minder kunnen verrichten.⁹

Possing deed ook onderzoek naar het aantal gepubliceerde biografieën verschenen tussen 2000 en 2011 in de Verenigde Staten, Engeland, Frankrijk, Duitsland, Denemarken, Zweden en Noorwegen. Ze deed dus een kwantitatief onderzoek. Ik beperk mij tot de groep van de zendelingen, de categorie die mij het meest interesseert. In Denemarken verscheen er volgens haar tussen 2000 en 2011 geen enkele biografie over zendelingen, missionarissen en religieuze leiders – een constatering waarop overigens nogal wat af te dingen valt.¹⁰ Blijkbaar is er gewoonweg in Denemarken weinig interesse voor dat soort mensen.

5 In *Beyond the Legacy of the Missionaries and East Indians* van J. Teelucksingh wordt de rol van de Canadese Presbyteriaanse kerk bij de naar Trinidad geëmigreerde Hindoestanen besproken. De opzet van Teelucksinghs studie is bijgevolg veel breder dan die van mij. Ik beperk mij in mijn boek hoofdzakelijk tot de activiteiten van Legène. In: *Roopnarine* 2021: 166-167.

6 Possing 2017: 28.

7 Possing 2015: 40-41.

8 Possing 2017: 56. Het is opvallend dat de protagonisten bijna allemaal mannen – 92% – zijn en de biografen ook: 96%. In: Possing 2015: 48. Dat zijn de cijfers van een internationale studie gedaan in 2001.

9 Maria Lenders hanteert in haar proefschrift *Strijders voor het Lam* (1996) een genderbenadering: het zendelingenechtpaar staat in haar studie centraal. Elisabeth G. de Roos, de echtgenote van de Nederlandse schrijver E. du Perron, is een mooi voorbeeld van ‘a woman behind a major figure.’ Zie daarvoor Mars 1993.

10 Dat is toch wel ietwat verbazend omdat er in 2003 de biografie *Prip-Møllers Kina: arkitekt, missionær og fotograf i 1920erne og 30erne* [*Het China van Prip-Møller: architect, zendeling en fotograaf in de jaren 20 en 30 van de 20e eeuw*] verscheen (Madsen 2003). J. Prip-Møller (1889-1943) was een Luthers zendeling én was net zoals Legène fotograaf.

Er is een nauwe band tussen de geschiedenis van Suriname en die van de Evangelische Broedergemeente. Peter Martin Legêne, een uit Denemarken afkomstige zending van de Evangelische Broedergemeente, vertrok in 1914 met zijn Nederlandse echtgenote Anna Gerarda van Zanten naar Suriname. In het overzeese Alkmaar stichtte het zendelingenechtpaar in 1917 'Sukh Dhaam', een kindertehuis voor Hindoestaanse kinderen, dat trouwens heden ten dage nog altijd bestaat. In 1930 eindigden zijn werkzaamheden in Suriname, toen Legêne werd teruggeroepen naar Nederland om er het Zeister Zendingsgenootschap te leiden.

Kenmerkend voor Legêne was dat hij zowel een zending als een vlijtig koloniaal auteur was. Dit boek geeft dan ook voor het eerst een beeld van de eigen aard van de zendingsliteratuur en hoe die vanuit een postkoloniaal perspectief kan worden bekeken. In dit boek worden ook de vormeigenschappen nagegaan die een fictionele tekst tot een zendingstekst omdopen. Deze letterkundige analyse rafelt niet zozeer het 'waarom' als wel het 'hoe' van zendingsliteratuur uiteen.

BENOÎT VERSTRAETE-HANSEN is docent Frans en redigeerde verschillende thematische nummers over de Nederlandse en de Deense West. *Leven in dienst van de Heiland* is een bewerking van zijn proefschrift.

